

POLLMANN FERENC: 44-ES SOMOGYI BAKÁK A SZÁVA TÚLPARTJÁN

Az első világháború magyarországi kiegészítésű ezredei között a kaposvári székhelyű, Somogy megyéből kiegészülő császári és királyi „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred egyike volt a legnagyobb hírnévnek örvendő – egyben az ellenfelek által leginkább rettegett – ezredeknek. A kaposvári *rosseb bakák* (más néven: somogyi bicskások) rendkívül súlyos veszteségekkel harcolták végig az egész Nagy Háborút. Ahogy az ezred történetének előszavában Bauer tábornok, későbbi ezredparancsnokuk leírta: „...ezredünk – majdnem tízezer ember veszteségével a vérveszteség listáján második helyen áll és az összes magyar ezredek közül a legkisebb a foglyul ejtettek száma.”¹ Kevésbé ismert, hogy az ő nevükhöz fűződik az első világháború során az első ellenséges város elfoglalása: a Száva jobb partján fekvő Szabács (szerb néven Šabac) 1914. augusztus 12-én a somogyi bakák révén került osztrák–magyar kézre.

Hogy a nevezetes haditettre egyáltalán sor kerülhessen, ahhoz mindenekelőtt az kellett, hogy a negyvennégyeseket a Szávához vonultassa fel az osztrák–magyar hadvezetés. Minthogy a Monarchiában a hadkiegészítés akkor már jó fél évszázada területi elven működött, már csak a földrajzi közelség miatt is logikusnak tűnhet, hogy egy szerbek elleni háborúhoz ne a távoli Bukovinából vagy Galíciából mozgósítsák a szükséges katonai erőt, hanem inkább Somogyból, így a kaposvári ezred alkalmazása első látásra aligha nevezhető meglepőnek. A valóságban azonban csak kevésen múlt, hogy a *rosseb bakák* a háború kitörésekor ne a birodalom északkeleti határára kapják a marsrutát. Ez a kevés voltaképpen csak annyi volt, hogy az orosz cár ne *azon nyomban* döntsön a Monarchia által háborúra kényszerített szerbek melletti hadba lépésről, hanem csupán néhány napos habozás után...

Egy eljövendő háborúra történő előzetes felkészülés jegyében a Monarchia Vezérkara jó előre kidolgozta valamennyi elképzelhető háborús szituációra a szükséges cselekvési tervet. Természetesen ezzel nem állt egyedül: valamennyi nagy-, közepes, illetve kishatalom illetékes katonai stratégiai intézményében hasonlóképpen cselekedtek a szakemberek. A sok lehetőség közül persze voltak olyanok, amelyek bekövetkeztére nagyobb valószínűséggel lehetett számítani, mint másokra. Így a Monarchia esetében viszonylag kicsi volt az esélye annak, hogy a szövetséges Németországgal keveredjen fegyveres konfliktusba; viszont annak, hogy a szintén szövetséges Olaszországgal vagy Romániával, már jóval nagyobb. Mégis, az osztrák–magyar Vezérkar főnöke, Franz Conrad von Hötzendorf tábornok a legnagyobb valószínűséggel bekövetkezőként két alternatívával számolt.

Az egyik szerint Ausztria–Magyarország úgy keveredik háborúba Szerbiával (és feltehetőleg Montenegróval, amely utóbbi a szerbekkel szinte mindenben egy követ fűjt), hogy nem, vagy nem azonnal kell számítania Oroszország hadba lépésére. Ez esetben a dualista birodalom egyfrontos háborúban, kizárólag a Balkánon vonultathatja fel seregeit. Pontosabban azok egy részét, hiszen egy ilyen helyzetben a szerbek és montenegrói szövetségeseik legyőzéséhez aligha lesz szüksége teljes haderejére.

A másik alternatíva ennél lényegesen kedvezőtlenebbnek – ám az előbbinél lényegesen valószínűbbnek – tűnt: ekkor a szerbek legfőbb patrónusa, Oroszország

kezdetől ellenséges hadviselő félként veendő számításba, tehát a Monarchia azonnal kétfrontos küzdelemre kényszerül. Ebben az esetben ugyanis teljesen mindegy, hogy Ausztria–Magyarország és a cári birodalom között tör-e ki eredetileg a háború, mivel Bécsben úgy számoltak, hogy Szerbia bizonyosan nem fogja kihasználatlanul hagyni északi szomszédja lekötöttségét, és maga is be fog kapcsolódni a küzdelembe azzal, hogy megtámadja a Monarchiát.

A felsorolt két legvalószínűbb alternatíva mindazonáltal a valóságban természetesen *három* volt: Conradnak számolnia kellett azzal is, hogy az egyfrontos – Szerbia és Montenegró elleni – háború menet közben alakul át kétfrontos – Oroszország, illetve Szerbia és Montenegró elleni – háborúvá. Ez akkor következhetett be, ha a cári birodalom nem azonnal lép be a háborúba, hanem csak némi késéssel, amikor a Monarchia már beleélte magát abba, hogy könnyedén elbánhat balkáni ellenségeivel. Mint tudjuk, a valóságban éppen ez a helyzet alakult ki 1914 nyarán. És ez döntötte el, hova kerültek a negyvennégyesek a háború elején.

Bármennyire is igyekezett Conrad tábornok optimális megoldást találni mindhárom felsorolt alternatíva esetére, a lehetőségeit erősen korlátozta az a körülmény, hogy a Monarchia hadereje a birodalom népességéhez viszonyítva – és különösen a politikai elvárásokhoz képest – korántsem volt nagynak nevezhető. Arra persze nyilván elegendő lett volna, hogy az államhatárokat külső támadással szemben megvédje. 1914 nyarán azonban a cél Szerbia legyőzése volt, ám ez Oroszország beavatkozása esetén már nem teljesülhetett. A dualista birodalom fegyveres erejének minden nélkülözhető egységre szüksége volt ahhoz, hogy a nyomasztó túlerőben lévő cári haderővel szemben eredményesen védekezhessen. Ez azt jelentette, hogy Szerbiával szemben is le kell mondani a támadó fellépésről, és be kell érni a védekezéssel.²

A három alternatívának megfelelően, eltérő módon kellett a csapatok kezdeti pozicionálását megtervezni. Az 1914–1915-re érvényes felvonulási terv szerint – ezeket a terveket évente felülvizsgálták, érvényességük tavasztól a következő tavaszig terjedt – Conrad a rendelkezésére álló 48 hadosztályt úgy csoportosította, hogy rugalmasan megfeleltethető legyen mindegyik lehetőségnek. Nyolc divíziót – ennek neve minimális Balkán-csoport – mindenképpen Szerbia, illetve Montenegró ellen szánt. A maradék negyven hadosztályból pedig tizenkettőt elkülönített: ezeket egyfrontos háború esetén a Balkánra küldte, míg kétfrontos küzdelem kialakulása esetén a többi huszonnyolccal együtt az oroszok ellen. Ha pedig a fentebb már említett harmadik alternatíva állna elő, úgy a kikülönített tizenkét hadosztály előbb a déli hadszíntérre, majd – Oroszország hadba lépését követően – a galíciaira került volna szállításra.

Ami a kaposvári ezredet illeti, ennek a helyét a felvonulási tervben éppen ebben az említett tizenkettes kontingensben (melyet a korabeli katonai dokumentumokban B-osztagnak, illetve B-lépcsőnek neveztek), hadrendi beosztás szerint a 2. hadsereg IV. (budapesti) hadtestében, azon belül a 31. gyaloghadosztálynak alárendelt 62. dandárban találjuk. 1914 nyarán a 2. hadsereg parancsnoka Eduard

Böhm-Ermolli lovassági tábornok, a IV. hadtesté Tersztyánszky Károly lovassági tábornok, a 31. hadosztályé József főherceg, altábornagy, a 62. dandáré Dáni Balázs vezérőrnagy volt, míg magát a 44. gyalogezredet ekkor Mihanovich Károly ezredes vezette. Ennek a beosztásnak köszönhetően a kaposvári ezred kártyás nyelven szólva *együtt sírt, együtt nevetett* a B-lépcsővel. Mivel pedig a szarajevói merényletet követően elhatározott háborút Szerbia ellen a Monarchia egyfrontosként kívánta megvívni, nem egész haderejét mozgósította 1914. július 25-én, hanem annak csak egy részét: a minimális Balkán-csoport 8 hadosztálya mellett a B-lépcső 12 hadosztályát. Bécsben úgy képzelték, az a tény, hogy csak Szerbia (és Montenegró) ellen mozgósítottak, esetleg majd távol tarthatja Oroszországot a hadba lépéstől. *Sancta simplicitas!*

A részleges mozgósításnak megfelelően tehát a 44. gyalogezred zászlóaljait dél felé irányították. Amikor pedig július 31-én az orosz mozgósítás hatására a Monarchia is általános mozgósítással válaszolt, az is eldőlt, hogy a kaposváriak nem sokáig maradnak a balkáni hadszíntéren: a 2. hadsereg zömével együtt néhány héten belül Galíciába szállítják őket. Addig azonban még jutott számukra teendő a Szávánál is. A balkáni osztrák–magyar haderő főparancsnoka, Oskar Potiorek tábornok, aki csak nehezen tudta megemészteni, hogy a 2. hadsereget nem veheti számításba a szerb haderő megtörését célzó hadműveleteiben, komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy a Hadsereg-főparancsnokságnál kieszközölje: valamilyen módon mégiscsak hasznosíthassa a hamarosan Oroszország ellen elirányítandó hadosztályokat. Nem is egészen eredménytelenül. Annyit sikerült elérnie, hogy a 2. hadsereg tüntetésre (demonstrációra) kapott parancsot, minek értelmében el kellett hitetnie a szemben álló szerbekkel, hogy ezen a frontszakaszon hamarosan komoly támadásra kerül majd sor a Monarchia haderőinek előadásában. Az osztrák–magyar hadvezetés – érthető okokból – nagyon nem szerette volna, ha a Galíciába szánt csapatai valahogy belekeverednének a délvidéki harcokba, ezért kategorikusan megtiltotta Potioreknek, hogy a Szávától délre alkalmazza őket. A demonstrálás így lényegében látványosnak szánt ide-oda masírozásban merült volna ki. A Hadsereg-főparancsnokság két kivételt azért tett: megengedte Mitrovica és Szabács megszállását. Ennek a két, a Száva jobb partján található településnek az elfoglalása nyomatékossíthatta volna a szerbekben azt a benyomást, hogy a Monarchia nagyobb erővel akar átkelni a határfolyó ezen szakaszán. Utóbb kiderült, hogy különösen Szabács megszállása több kárral, mint haszonnal járt, és lényegesen hozzájárult a Monarchia 1914 augusztusi szerbiai hadjáratának – a köznyelvben az első Potiorek-offenzívának – a kudarcához.

Önmagában persze az a tény, hogy a kaposvári ezredet a Száva partjára vezényelték, még nem szükségképpen eredményezte, hogy éppen ők kapják feladatul a szabácsi átkelést és a városka elfoglalását. Sőt. Valójában logikus érvekkel nem is lehetett megindokolni, miért a negyvennégyesek lesznek a kiválasztottak. Az augusztusi kánikulában végrehajtott gyalogmenetek igencsak megviselték az ehhez nem szokott állományokat, ráadásul az átkelés kijelölt helyszínétől éppen a 44. ezred zászlóaljai táboroztak a legmesszebb. Így nekik minimum 30 kilométert kellett masírozniuk – ami a felszereléssel együtt igazán embert próbáló feladat volt –, hogy

József főherceg a Szávánál

alaposan kifáradva nekiláthassanak az átkelésnek. József főherceg, a felettes 31. hadosztály parancsnoka háborús visszaemlékezései szerint:

„Augusztus 11-én reggeli 6 óra 25 perckor veszem a parancsot: »44. ezreddel tüstént megkezdeni az előnyomulást és ma éjjel a Szávát átlépni, Šabacot elfoglalni. Az egész csak tüntetés!«”³

A főherceg e parancs vétele után azonnal a felettes IV. hadtest parancsnokságára sietett, mivel nem értette, miért nem a Szabáccsal szembeni parton, Klenakban már ott tartózkodó budapesti 32. gyalogezredet jelölték ki az akcióra. Értelenségét osztja egyébként a két világháború között a Hadilevéltár által kiadott világháborús sorozat vonatkozó részét jegyző hadtörténész is.⁴ Mivel pedig a *rosseb bakák* ilyen messziről voltak kénytelenek átvonulni, nem csupán kimerülten kezdhettek hozzá a vállalkozás végrehajtásához, de ráadásul késve is érkeztek a megadott helyszínre. József főherceg tehát teljes joggal tudakolta a különös döntés okát, ám választ nem kapott, csak ennyit: „Tessék a parancsot végrehajtani!” A hadtestparancsnok, Tersztyánszky Károly lovassági tábornok, akit egyáltalán nem zavart, hogy akadékoskodó alárendeltje egy Habsburg főherceg, érthetetlen döntését egyáltalán nem indokolta. József főherceg emlékirataiból tudjuk, hogy kettejük viszonya már ekkor is meglehetősen feszült volt, és a későbbiek során nem sokat javult. Tersztyánszky folytonos intrikái alaposan megkeserítették a főherceg életét, mindaddig, amíg néhány hónappal később, 1914 novemberében kikerült annak alárendeltségéből, és átvette a VII. (temesvári) hadtest parancsnokságát.⁵

Tersztyánszky azonban nem csupán a negyvennégyesek kiválasztásával lépett

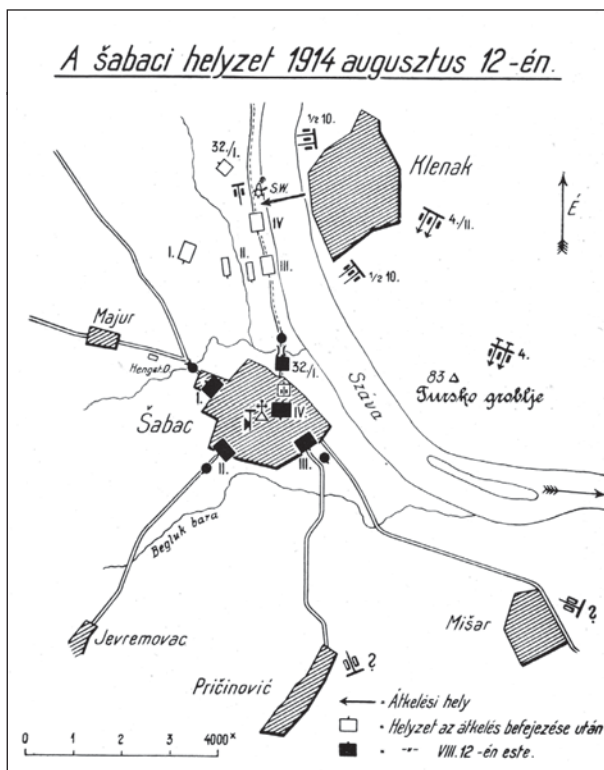
érthetlent, hanem az egész vállalkozás vezetőjének kijelölésével is. Szabács várható elfoglalásának dicsőségét Dáni Balázs vezérőrnagy, a 62. gyalogdandár parancsnoka kapta. Mint fentebb már említettük, az ő brigádjához tartozott a 44. gyalogezred is. József főherceg talán szívesen vette volna, ha ez a dicsőség őt magát illeti. Mindenestre Dáni tábornok kiválasztását meglehetősen rosszmájúsággal – bár talán nem egészen alaptalanul – annak tulajdonította, hogy Tersztyánszky vezérkari főnöke nem volt más, mint Dáni Béla ezredes, Dáni Balázs öccse. Ezzel együtt a főhercegnek nincs rossz véleménye a vélhető protekció kedvezményezettjéről. Sőt, szerinte Dáni tábornok kifejezetten jól irányította az akció során a rá bízott csapatokat, és a későbbi siker főleg ennek a következménye.

Az átkelés lefolyásáról József főherceg a tőle megszokott, már-már lírai hangvételű, ám az események feszültségét hűen visszaadó beszámolót rögzített naplójában:

„Augusztus 12-én reggeli 8 órakor a Száva partján állottam, várva a 44. ezredet. Éppen az első századok érkeztek és halkán beugráltak a készenlevő vaspontonokba. Néhány meleg szóval buzdítottam Somogy derék fiait, akik sapkájukkal integettek szóltanul felém.

»Los!« – Halkan siklik a Száva vizén ék formában a pontonok sora. Túl a Száván bozót és egyes nagyobb fák, mint kísérteties árnyak merednek ki feketén a vékony ködből. Az evezők csurcsolása és tompa kopogása távolodik. – Mintha fölöttük a csontvázak hada lebegne? [...] 3 óra 14 perc [...] Látom mint közelednek a pontonok a túlsó parthoz. Térdenállva, kardomra támaszkodva nézem 600 vitézemet, kik tüstént elérik a partot.

Alig észrevehetően szürkül... halálos csend! Számtalan hulló csillag fut le az égen, mintha csak az az, mely a Száva sötét tükreéből feléje fut fel, találkozni akarna. Csendesen hullanak ezen elmúlt létek, akár csak könnycseppek peregnének alá az égről. Helyenként ködsávok húzódnak a folyó fölött lassan lefelé, mintha csak az

angyalok akarnák 44-eseimet fátyollal elfödni, hogy az ellenséges golyók célt téveszenek... Most!... Két... három fényvillanás odatúl. Az első lövések durrannak... Kigyúlad az egész part a vízen túl, villog, pislog és ropog a szerbek gyorstüze. Látom az első pontot felborulni. A legsűrűbb golyózapor hull miránk, piszeg, sivít fejük körül s a földön kopogva csapódnak be a golyók. A tüzelés mind hevesebb lesz, az egész partot fényesen megvilágítja, még a vékony ködsávok is mint fényes pántok fekszenek a Száva villogó tükrén és nyári jégverésként pacskolnak körülöttünk a golyók. Törzsem mellettem térdel és szótlánul nézi a védtelen 44-esek lövetését.

Látom, hogy néhány ponton anélkül, hogy kikötött volna, egész legénységével – mint később jelentették, az utászparancsnok parancsára – visszafordul. Az ittmaradt hidászok dolgukat elvégezvén, futva mennek vissza Klenák felé, a lovak megriadva száguldanak, mert beléjük vágott a heves gyalogsági tűz, döglött társukat rúgva a felborult kocsival együtt a Száva-kanálisnak rohannak s mindenestől belefordulnak, mások a csatorna betonhídjának vizik örült futásban a nehéz kocsikat egyenest bele az előnyomuló, a part felé törekvő 44-esek közé, embereket gázolnak el, golyótól találva kereket vágnak, vagy ülve csúsznak tova. Az én tüzéségem teljes erővel dolgozik, szerb gránátok bögvé hullanak és fültépő reccsenéssel vágják jajgató szilánkjait a gomolygó rendetlenségbe. A Száva lángol, füst és köd sűrű sávokban húzódik rajta tovább. Mögöttem kezdenek ropogni a puskák...; visszafordulok és harsányan kiáltok: 44-esek! nem szabad löni, saját testvéreiteket lövitek agyon!... Az ébredező reggel félhomályában látom, hogy nem katonáim lönek, hanem Klenák néhány polgára közvetlen közelből... 15–20 lépés távolból tüzel rám és törzsemre revolverből. A 44-esek közül néhány fiú siet segítségünkre és néhány komitácsit puskatussal agyonver. A többi orvtámadó a kukoricásban elmenekül. Fölkelek, a Száva-csatorna betonhídjára, a kis őrház közelébe megyek, ez a legerősebben lőtt hely, ott akarok állni, mert egy 44-es zászlóalj fog rajta átjönni. Elrendelem, hogy csoportokban szaladva jöjjenek át. Az egész zászlóalj a gyilkos tűzben lelkesen éljenezve halad el mellettem s én meghatva válaszolok: Előre, szeretett fiacskáim! Én is veletek vagyok szívem utolsó dobbanásáig. Mire újra kitör az éljenvihar! Velük megyek a visszatért pontonokhoz, melyek egynémelyikéből kiugrál az első csoportnak meghátrált része és az első földözékben húzódik meg. Egy százados elibük áll és rájuk kiált: Előre újra fiaim, mint a magyarhoz illik! Megállanak s a pacskoló golyózaporban újra beszállanak a pontonokba és újra Szerbia felé indulnak. Nemsokára eléri a most már sokkal erősebb csoport a túlsó partot. 3 óra 45 perckor nagy »Hurrá«-kiáltozás hallik s az ellenséges tűz megszűnik. A szerb part a mienk.⁷⁶

A nagy bátorsággal végrehajtott átkelés során az ezred vesztesége 14 sebesült és 4 halott volt.⁷ Ezzel azonban még csupán a feladat felét végezték el, hiszen hátra volt magának a városnak az elfoglalása. Érdemes megemlíteni, hogy az eredeti parancs értelmében a túlpartra csak gyalogságot volt szabad áthajózni, ám József főherceg saját döntése alapján nem csupán egy zászlóalj 32-es bakával, de a 10. tábori ágyúezred egyik ütegevel is megerősítette Dáni tábornok negyvennégyeseit. Ezek az erők azután kora délutánra jutottak át a Száván, és – miután a tüzérüteg

Bevonulás Sabácza – Glock Tivadar százados felvétele

több mint egy órán át puhította a védőket – 17 órára el is foglalták a várost. Tersztyánszky, mint hadtestparancsnok, nyomban sietett is jelteni az uralkodó katonai irodájának, hogy „délután fél 6 óta a szabácsi templom tornyán a Dáni tábornok által kitűzött császári zászló lobog”⁸.

A helyi lakosságot felsőbb parancsra otthonaik elhagyására kényszerítették. Mint kiderült, ez nem bizonyult végleges megoldásnak, ugyanis Dáni tábornok korabeli jelentése szerint „21 órakor kb. 800—900, a városból kiűzött férfi nyomult be a városba, akiket csak nagynehezen, fegyveres fenyegetődzésekkel lehetett a templomba terelni és elzárni. Foglyok vallomása szerint a szerbek Sabacot mindenáron vissza akarják foglalni. Én bizton remélem, hogy a várost tartani fogom. Erősítésekre nincs szükségem. Élelmezés harácsolás útján... A lefegyverzés dacára lakosok revolverekkel tüzelnek tisztekre”⁹ Dáni tábornok 1918-ban – részben Szabács elfoglalásáért – megkapta a Katonai Mária Terézia Rend (a legnagyobb tekintélynek örvendő korabeli katonai kitüntetés) lovagkeresztjét.¹⁰

A templomba, illetve annak vasráccsal körülzárt udvarába internált szerb civilek (komitácsik?) sorsa később tragikus fordulatot vett: augusztus 17-én máig tisztázatlan körülmények között lemészárolták őket.¹¹ A bűnösök kilétét a későbbi vizsgálatok során nem sikerült megállapítani. E súlyos atrocitás megtörténtekor azonban a somogyi negyvennégyesek már nem tartózkodtak a városban, így az ezred minden gyanún felül áll.

Hiába volt azonban a somogyi bakáknak a szabácsi Száva-átkelés, majd a város elfoglalása során tanúsított hősiessége, az egész vállalkozás stratégiai átgondolatlan-ságán semmiféle hősiesség nem segíthetett. Bár az itteni tüntetés eredeti célja – elhíttetni a szerbekkel, hogy északról komoly támadó hadműveletek várhatóak – gyorsan lelepleződött, a Száva túlsó partjára átjutott osztrák–magyar csapatok az egész szerb 2. hadsereget magukra vonták. Ezzel nem csupán önmagukat, hanem a kellő szárnybiztosítás nélkül a Drina alsó folyásán átkelő osztrák–magyar 5. hadsereget is komoly veszélybe sodorták.¹¹² A Monarchia hadvezetése eközben két malomkő között őrlődött: egyfelől világosan látta, hogy saját 2. hadseregének a Száván túlra történő átdobása nélkül nem csupán Szabács védőit, hanem az egész szerbiai hadjáratot sem lesz képes megmenteni a vereségtől. Ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy ezt a lépést nem teheti meg, hiszen a 2. hadseregére Galíciában az oroszok ellen van égető szükség. Félmegoldásokkal próbálkozott hát – ám azokról tudható, hogy sohasem válnak be. Így a Száván túli helyzet tisztázására „cseppenként” adagolt 2. hadseregbeli alakulatok túl kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy valódi eredményt érjenek el, miközben az orosz frontra szállításuk komoly késedelmet szenvedett. A Monarchia 1914 nyári és őszi súlyos vereségeinek egyik alapvető oka éppen ebben az elhibázott stratégiában rejlett.

Jegyzetek

- ¹ Kurtz Géza: *A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a 105. gyalogezred története.* Budapest, 1937, 6.
- ² A Monarchia felvonulási terveiről lásd legújabban: Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja.* Budapest, 2014, 55–62.
- ³ József főherceg: *A világháború, amilyenek én láttam I.* Budapest, 1926, 17.
- ⁴ *A világháború 1914–1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére 4. kötet* Budapest, 1929, 87.
- ⁵ József főherceg és Tersztyánszky viszonyára lásd: Pollmann Ferenc: *Balszerencse, semmi más? Tersztyánszky Károly cs. és kir. vezérezredes élete és pályafutása.* Budapest, 2003, 81.
- ⁶ József főherceg: *A világháború, amilyenek én láttam I., i. m., 19–20.*
- ⁷ *A világháború 1914–1918, i. m., 88.*
- ⁸ Österreichisches Staatsarchiv / Kriegsarchiv AOK Evidenzbüro 3506.
- ⁹ *A világháború 1914–1918, i. m., 88.*
- ¹⁰ Életrajzát és kiemelkedő tetteinek leírását lásd Csaszkozy Emil: *A világháború hősei. Gyarmatai és Magyarcsékei Dáni Balázs gyalogsági tábornok.* In Magyar Katonai Közlöny, 1923, 5–6. füzet 277–292.
- ¹¹ Pollmann Ferenc: *Az osztrák–magyar haderő által a szerbek ellen elkövetett atrocitások az első világháború elején. Sabác, 1914. augusztus 17.* In Hadtörténelmi Közlemények, 2009, 715–730.
- ¹² *A világháború 1914–1918, i. m., 91.*